

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Тетяна Токарська, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. І. Я. Франка

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

У статті розглядаються основні психолого-педагогічні механізми й технології сучасної інтегрованої освіти, а також основні функції навчання, якими повинен володіти сучасний вчитель.

Актуальність проблеми. Освіта ХХІ ст – це освіта для людини, її стержень – розвивальна, культуротворча домінантна, наголошена в “конкуренції розвитку загальної середньої освіти”. Уперше в документах про реформу зроблено наголос не на предметному документі освіти, а на розвитку особистості учня. Вперше маємо історичний шанс системної трансформації освіти. У великому колі дидактичних проблем – від мети до оцінювання результатів – виокремимо можливості сучасних навчальних технологій у розвитку учнів, стимулювання ініціативи учня, розвитку його можливостей, створення умов для саморозвитку особистості, її духовності як сходження на шляху пошуку істини, добра, краси та інших цінностей.

Школа ХХІ ст в Україні розглядається нами як школа культурного виховання, школа культурного самовизначення і самореалізації особистості.

Принципи сучасного навчання і виховання: демократизація, індивідуалізація та диференціація, гуманізація, психологізація.

Об’єкт – вихованці навчально-виховного комплексу, педагогічний колектив навчально-виховного комплексу, фактори, що впливають на формування та розвиток особистості учня.

Предмет – механізми розвитку особистості учня.

Мета дослідження – аналіз структури розвивального навчання та його роль у розвитку особистості учня.

Методи дослідження – аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем розвитку, навчання і виховання особистості учня, бесіди з вчителями, учнями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливим завданням сучасної освіти є розробка і врахування закономірностей взаємозв’язку навчання, виховання та розвитку учнів реформованої школи.

На основі концепції життєтворчості (Л. Сохань,

І. Єрмаков, В. Моляко та інші) розвиток особистості розглядається як процес прогресивних змін у часі і просторі. Основними напрямками загального розвитку учнів виступають: інтелектуальний, соціальний, валеологічний. Крім того, в сучасній науці в концепціях навчального розвитку і розвивального навчання чітко виділено: розвиток визначає навчання, підпорядковане законам розвитку, його певним стадіям (Ж. Паже, З. Фройд, Д. Дьюї). Навчання має випереджувати розвиток, спираючись на зону ближчого розвитку (Л. Виготський, Д. Ельконін, В. Давидов, О. Дусавицький та інші).

Суть взаємозв’язку навчання і розвитку полягає в розумінні його діалектичного характеру: навчання веде за собою розвиток, а продуктивний загальний розвиток сприяє успішному навчанню (Л. Занков, В. Паламарчук, О. Савченко та багато інших авторів).

Функції взаємозв’язку навчання й розвитку учнів залежать від їхнього віку, а у старшокласників набувають характеру життєтворчої професійної спрямованості (В. Паламарчук, Л. Даниленко).

Виклад основного матеріалу. Слід враховувати й типи взаємозв’язку навчання та розвитку: методологічний, цільовий, змістовий, технологічний.

Продуктивність взаємозв’язку навчання й розвитку залежить і від раціональної реалізації стратегічних принципів реформованої школи: гуманітаризації, життєтворчості, оптимізації, особистісної орієнтації, єдності національного і загальнолюдського, а також дидактичних принципів науковості, доступності, наочності тощо.

Як відомо, інтелектуальний і соціальний розвиток учнів спрямовується метою та змістом освіти і реалізується через навчальні технології. Основними навчальними технологіями в полі освіти України є: інформаційні, проблемні, розвивальні, індивідуальні, інтерактивні, модульні, ігрові, дистанційні, інтегровані. Кожна з них має

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

свій концепт, мету і завдання, основні поняття, зміст, умови реалізації.

У сучасній освітній практиці співіснують три основні типи навчання, кожен з яких ґрунтується на певній парадигмі освіти: традиційне навчання, розвивальне навчання й особистісно зорієнтоване навчання. Метою нашого дослідження виступило інтегроване особистісно розвивальне навчання.

Основою розвивального навчання є суб'єктивний підхід, згідно з яким акцент в організації діяльності учнів припадає на їхню самостійність, операційно-технічну активність. Розвиток особистості трактують як загальний психічний чи інтелектуальний.

Змістовна, ціннісна сфера особистості задіяна в технологіях суб'єктивної педагогіки ("розвивальне навчання") або як побіжний продукт діяльності учнів чи навіть обмежена винятково пізнавальною сферою. Метою розвивального навчання є індивід як суб'єкт навчальної діяльності. Особистість – це індивід, який виступає не лише об'єктом діяльності, а й суб'єктом взаємин. Суб'єктами взаємин у такому навчанні є педагог та учень як провідник ідей педагога.

Звертає на себе увагу і той факт, що навчання – це завжди синтез різних концептуальних підходів (традиційного, особистісно зорієнтованого, розвивального), що можна пояснити великим розмаїттям педагогічних завдань, педагогічних ситуацій та індивідуальними особливостями учнів. Усі ці проблеми неможливо розв'язати за допомогою якоїсь однієї навіть найважливішої концепції освіти. Отже, варто використовувати синтезуюче навчання. Тобто практика освіти полягає в побудові освітніх технологій на основі декількох методологій, які мають принципові відмінності і навіть взаємовиключні положення. Одночасно необхідно пам'ятати, що є ідеї, які обов'язково треба реалізувати в будь-якому особистісно-розвивальному навчанні. Набір цих ідей визначає мета освіти – розвиток цілісної особистості. "... ми повинні... навчитися так організувати виховання, щоб наші досягнення характеризувалися вдосконаленням системи даної особистості в цілому... педагогам... потрібно головну увагу звернути на створення систематичної педагогіки" (А.Макаренко).

Основними психолого-педагогічними механізмами й технологіями сучасної інтегративної освіти є:

1. Особистісно спрямоване навчання, яке передбачає:

- визнання педагога, учня головною цінністю освітнього процесу;
- у процесі навчання здійснюється розвиток

усіх його суб'єктів, учнів і викладачів;

- взаємодія суб'єктів навчання реалізується на особистісному рівні.

У навчальному процесі через особистість педагога, його суб'єктивний досвід відбувається зустріч заданого навчанням суспільно-історичного досвіду:

- особистісний підхід не можна трактувати як індивідуальний підхід;

- особистісний підхід, на відміну від особистісно орієнтованих концепцій, не передбачає абсолютизації індивідуальної стратегії розвитку для кожного учня. Адже кожен учень має великий діапазон однаково можливих особливостей розвитку і нема сенсу обмежувати її ставлення вузько спрямованою галуззю.

2. Ідея формування узагальнених предметних структур і узагальнених способів діяльності.

Оволодіння узагальненими структурами забезпечує учням активну особистісну позицію у здобуванні нових знань. Широке формування узагальнень, широка сфера їх застосувань роблять знання "діючим інструментом у перетворенні не лише навколишньої дійсності, а й своєї особистості. Рівень узагальнення сформованих знань визначає рівень проникнення у суть змісту навчального матеріалу й операційну структуру пізнавальної діяльності (Л.Занков, В.Давидов та ін.).

3. Ідея пріоритету змістоутворювальних мотивів у навчанні.

Джерелом активності людини є її потреби. Потреба – це надзвичайно важлива риса людини, що виражає її потребу в чомусь або комусь. У якій саме діяльності вона задовольняє потребу, визначає мотив. Мотив – форма прояву потреби. Класифікація мотивів дуже широка. З погляду їх впливу на цілісний розвиток особистості є наступні:

- стосовно мотивів до діяльності вирізняють зовнішні, наприклад, учень розв'язує задачу заради отримання хорошої оцінки і внутрішні – мотиви, пов'язані безпосередньо з самою діяльністю. Прикладом може бути інтерес до процесу розв'язання задачі;

- за функцією у навчальному процесі мотиви поділяються на:

- а) спонукальні;
- б) організуючі;
- в) змістоутворювальні.

Розвивальний вплив мають внутрішній і змістоутворювальний мотиви. Ідеально, коли мотив посиляється на мету, тобто збігається мета – що робиться, і мотив – заради чого робиться.

4. Ідея системності у навчанні. Навчання швидким темпом, тобто відбувається одночасно

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

вивчення раніше вже пройденого матеріалу й нинішнього, і тоді учень бачить систему зв'язків матеріалу і місце кожного елемента в цій системі (Л.Занков).

5. Ідея проблемності навчання. Важливим є розвиток мислення та інших особистісних особливостей. Потреба в активному й самостійному мисленні виникає тоді, коли людина стикається з новими умовами, в яких вона не може виконувати відомі дії старими способами, коли вона має знайти спосіб дії. Такі ситуації називають проблемними. Проблема ситуація є основою пізнавального феномена.

6. Ідея рефлексії. Постійне осмислення, аналіз і перебудова особистісного досвіду забезпечують людині розвиток. Досвід + рефлексія цього досвіду = розвиток. Рефлексивне ставлення людини до своєї діяльності є найважливішою психологічною умовою глибокого усвідомлення й конструктивного вдосконалення.

7. Ідея діалогічності. Особистість існує в сприйнятті, розумінні інших, в увазі до іншого, у взаємодії з іншими. Там, де є діалог, там і є особистість.

У розвивальному навчанні діалог використовується у трьох розуміннях:

- як діалог логік, культур, як розгляд наукових понять з різних позицій;
- діалог голосів, коли в ході з іншими учень самовизначається;
- внутрішній діалог людини з собою, який відбувається у формі внутрішньої мови (Л.Гриценко).

Основними технологіями розвивального навчання є:

- система розвивального навчання Л.Занкова;
- технологія розвивального навчання Д.Ельконіна, В. Давидова;
- технологія проблемного навчання О. Мапошкіна, Д. Вількеєва;
- системи творчого розвитку особистості І. Волкова, О. Савченко та ін.;
- особистісно орієнтоване навчання І. Бех, М. Красовицький, О. Савченко та ін.;
- технологія саморозвивального навчання Г. Селевко;
- технологія розвивального навчання О. Дусаविцького;
- змістовно-операційна технологія розвитку В. Паламарчук та ін.

Особливо цінним для технологій розвивального навчання є розуміння його як активно-діяльнісного способу навчання. Л. Занков відстоював ідею розвитку як провідного критерію роботи школи. Експеримент із трансформації початкової школи

базувався на принципах всебічного розвитку дітей, провідної ролі теоретичних знань у навчанні на високому рівні складності, просуванні у навчанні швидкими темпами, на принципах осмислення учнями процесу навчання. Взагалі варто проаналізувати дослідження Л. Занкова, використати корисні технології та усунути ті принципи, які призводять до переважання учнів, ігнорування вікових особливостей сприймання знань.

Суттєвим у технології є положення про те, що вектор розвитку будується від учня до визначення індивідуальних технологій, які сприяють його розвитку.

Зміст методи, прийоми навчання спрямовуються на розкриття суб'єктного досвіду кожного учня. Основними принципами реалізації змістовно-операційної технології виступають цілеспрямованість, міжпредметність, активність навчально-розвивальної діяльності в умовах мотиваційного забезпечення, випереджального навчання, операційно-систематичного формування та поетапності.

Технологічною реалізацією є спеціальна програма розвитку інтелектуальних умінь учнів всіх класів школи за такими блоками:

1. Сприймання і осмислення інформації:
 - аналіз і визначення основного;
 - порівняння.
2. Узагальнення, систематизація, оцінення:
 - визначення понять, оцінювання;
 - узагальнення і систематизація;
 - конкретизація;
 - доведення та спростування.
3. Творчі вміння: комбінаторика проблемних умінь, моделювання, синектика, прогнозування та ін. методи.

Формування вмінь в учнів відбувається за етапами: Комуляція – діагностика – мотивація – рефлексія – застосування – узагальнення – перенесення – контроль і корекція. У програмі передбачено різні види діяльності учнів: навчальна, ігрова, трудова, громадська.

Психологи постійно звертають увагу педагогів, батьків на той факт, що результативність виховання визначається характером спілкування дорослого і дитини (учня). У педагогічній практиці досить прийнятною є модель навчально-дисциплінарна. Метою такої моделі є озброєння учнів знаннями, вміннями та навичками, виховання слухняності. Основними способами спілкування виступають – настанови, пояснення, вимоги, заборони, покарання, погрози, нотації. Це по суті – диктат і опіка. Основним для педагога є реалізація програми, задоволення вимог

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

керівництва та контролюючих інстанцій. Учень виступає як об'єкт впливу виховної системи.

Зрозуміло, що така модель спілкування породжує відчуження дорослих і учнів (дітей), перевагу реактивності над активністю, невротизацію і психопатизацію вихованців.

Ось чому важливо втілювати в практику роботи освітніх закладів альтернативну модель спілкування. Її суть: педагог у спілкуванні з учнями дотримується положення "не поруч і не над, а разом"! Її мета: сприяти становленню учня як особистості. З цією метою учень повинен пережити почуття захищеності – довіру до нього і світу, радість існування, формування особистісної культури, розвиток індивідуальності учня, не запрограмованість зростання, а розвиток особистості. Знання, уміння, навички розглядаються не як мета, а як засоби повноцінного розвитку особистості. Способи спілкування – розуміння, визнання і прийняття особистості учня, врахування його думок, поглядів, почуттів і емоцій. Тактика спілкування – це співробітництво. Позиція вчителя – виходити з інтересів учня і перспектив його розвитку як повноправного члена суспільства. Співробітництво – це діалог збагачує всіх партнерів – учасників спілкування (С. Арупонов, В. Левін.).

У сучасній педагогіці проблеми розвивального навчання є особливо актуальними. Однією з них є проблема творчості учня, зокрема творчої діяльності, спрямованої на розвиток розумової діяльності, винахідливості, інтуїції, фантазії, нестандартного мислення. Формування комплексного творчого мислення учнів, розвиток у них пам'яті, просторового уявлення, логічного, математичного, технічного, економічного мислення, знань, умінь та навичок, необхідних для розв'язання будь-яких проблем у різних галузях науки і техніки.

Комп'ютеризація, застосування новітніх технологій, радикальне реформування змісту освіти у вищій та середніх школах потребують нестандартних шляхів реалізації цієї мети і мають бути зорієнтовані на особистість.

Широке використання у навчанні аналізу, синтезу, узагальнень, абстракції, моделювання, евристичного мислення підвищують загальний рівень творчого мислення та розвивають вміння і навички розв'язання комплексних проблем. Розв'язувати це завдання допомагає розвивальне навчання у фізико-математичному, економічному, хіміко-екологічному, гуманітарному тощо.

К. Дусавицький наголошує, що будь-який учень здатний до удосконалення своїх здібностей, до самопізнання. З цією метою важливо виділити

загальні методи розв'язування творчих завдань з кожного напрямку розвивального навчання. Наприклад, для гуманітарного напрямку – це інтелектуальні ігри з історії, літератури та художніх творів [5, 79]. Педагоги повинні мати програму, в якій чітко виділено, що учні повинні знати, і вміти з врахуванням класу [2, 33 – 34].

Отже, навчання, яке забезпечує повноцінне засвоєння знань, формує навчальну діяльність, впливаючи тим самим на розумовий розвиток, і є розвивальне навчання. Основним завданням викладання наукової дисципліни є формування в учнів системи прийомів розумової діяльності відповідно до системи знань і спеціальних умінь з цього предмету. Тому потрібний ретельний добір засобів навчання, тобто прийомів навчальної діяльності, що дають змогу опанувати даним змістом (І. Лернер).

Д. М. Богоявленський писав, що цілеспрямоване навчання розумових прийомів має важливе значення, оскільки звертає увагу учнів на їхній внутрішній світ і, зокрема, на закономірності їхньої інтелектуальної діяльності.

Щоб учні "вчилися вчитись" і навчання стало розвивальним, необхідно: виокремити у навчальному предметі систему прийомів розумової діяльності (загальних і спеціальних), якими повинні опанувати учні; зазначити у кожному прийомі послідовність розумових дій; у методиці з предмету роботи принципи оволодіння прийомом. Способи і методи спеціального навчання прийомів розумової діяльності були запропоновані у педагогічних працях Н. Г. Дайри, Л. В. Занкова, В. А. Онищука, М. М. Сказкіна та ін.

В. Ф. Паламарчук пропонує програму формування загальнонавчальних розумових умінь і навичок школярів. У програмі досить чітко сформульовані вимоги щодо вмінь учнів аналізувати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати навчальний матеріал під час навчання у тому чи іншому класі. Крім того, потрібно у процесі оволодіння конкретним змістом керувати діяльністю учнів під час застосування прийомів розумової діяльності.

Процес формування системи прийомів розумової діяльності складається з певних етапів. Розглянемо і коротко охарактеризуємо їх. У сучасній школі освітній процес варто аналізувати і будувати на основі трьох моделей:

Перший підхід з точки зору змісту, тобто "що викладається учням у школі". Навчальний план, програми відображають можливості учня, які можуть бути зреалізовані на уроках і в позаурочний час.

Другий підхід з точки зору процесу навчання.

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Що відбувається під час навчання? Як учні вчать? Що насправді вони засвоюють з того, що викладається?

Третій підхід з точки зору результатів: знання, уміння, навички, ставленнями, котрими оволоділи учні, які закінчують школу.

Знання, вміння та навички, котрі учні набувають у процесі навчання в школі, безперечно, є дуже важливими. Однак поряд із цим, актуальності набувають поняття компетентності учнів, набуття ними набору компетентностей, які визначаються багатьма чинниками.

Компетентності – це індикатори, які дають змогу визначити готовність учня до подальшого особистого розвитку й активної участі в житті суспільства, у швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти.

Внутрішня структура компетентності: знання, пізнавальні уміння і навички, практичні уміння і навички, ставлення, емоції, цінності та етичні норми, мотивація [9, 65 – 75].

Реалізація мети і завдань розвивального навчання вимагає спеціальної організації навчального процесу. Кожен вчитель прагне до цього, але не кожний знає, як організувати таке навчання. Для цього необхідно добре знати зміст шкільних програм, володіти і сучасними методами навчання, і психологічними знаннями, дозволяючими цілеспрямовано формувати діяльність з урахуванням закономірностей розумового розвитку вікових, статевих та індивідуальних особливостей учнів. Саме тому професійна самодостатність, успішна самореалізація вчителя пов'язується з цілою гамою позитивних переживань, зміцнює віру в свої можливості, підвищує самооцінку.

Сьогодні до вчителя як до професіонала ставляться нові вимоги, передусім з огляду на те, наскільки успішно він реалізує принципи особистісно зорієнтованого підходу до учнів та виконує функції полегшувача.

Водночас, як свідчать дослідження психологів, зауваження батьків, більшість учителів загальноосвітніх шкіл займають авторитарно-директивну позицію, яка гальмує їхнє усвідомлення особистості учня, розвиток у дітей почуття власної гідності, знижує у них потребу у виявленні самоактивності, отже, перешкоджає гуманізації педагогічного процесу.

Однак важливо підкреслити, що багато учителів, розкриваючи зміст способів та засобів гуманізації школи, основний акцент роблять саме на психічних сторонах оптимізації взаємодії “вчитель – учень”. Наприклад, значну увагу в опитуванні учителів приділили психічно

вірогідному сприйманню педагогом особистості вихованців, знанню їхніх індивідуальних особливостей. Лише врахування потреб та інтересів учнів, збереження власної гідності кожного з них може сприяти, а на думку вчителів, розвитку у дітей гуманних почуттів, людяності у стосунках, доброти [81 – 89].

Авторитарно-директивна позиція педагога, яка стає причиною його невдач у взаємодії з учнями, пов'язана з недостатнім розвитком потреби вчителів проникати у внутрішній світ дитини та враховувати внутрішні спонуки її активності. Як відомо, мотиви учнівських запитань адресованих вчителю, – це найчастіше спосіб дитини виявити свої знання з якогось питання. Якщо ж вчитель сприймає як напад на його авторитет, починається сутичка, в якій, як правило, зазнають психічних втрат обидві сторони.

Учителі, які розмірковують на тему гуманізації взаємин “вчитель – учень”, справедливо відзначають що вміння педагога плекати почуття власної гідності дитини, охороняти, розвивати його – це запорука успіхів у роботі. В разі безтактності, ущемлення педагогом людської гідності учнів та їхнього права на свободу вибору, одні діти починають конфліктувати з учителями й батьками, інші стають пасивними, відчуженими і втрачають інтерес до школи.

Спілкування з учителями, відвідування уроків, спостереження показують, що вони досить широко використовують повчання дисциплінарного типу, докори, постанови; значно рідше вчителі використовують звертання, які підносять учня у його власних очах і налаштовують на більш-менш правильну поведінку.

Таким чином, у полі індивідуальної свідомості педагогів досить широко представлено психологічні знання про потребу й можливості гуманізації навчально-виховного процесу в школі. Але як показують дослідження, ці знання є недостатньо дійовими, зважаючи на перебудову взаємодій “педагог – учень” на основі фасилітаційного підходу. Психологічна готовність учителів додержуватися його в роботі з учнями гальмується стереотипами антигуманного характеру, які хоча й багато в чому визначають ціннісні диспозиції вчителів у навчально-виховному процесі, проте заважають їм успішно переходити від авторитарно-директивної позиції до гуманістичної.

Розвиток рефлексивної здатності учителів адекватно оцінювати характер застосовуваних ними психологічних знань та наслідки їхнього впливу на особистість учнів становить магістральний напрям підвищення психологічної

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

компетентності педагогів як чинника перебудови школи на гуманістичних засадах (С. Тищенко).

Особливого значення для гуманістичного виховання набуває стиль взаємин у школі і поза школою, який характеризується певним рівнем інтелігентності, культури, духовності. В основі стосунків на уроці і в школі в цілому має бути любов вчителя до дітей як вияв його власного гуманізму. Любов вчителя до учнів стимулює їх пізнання. “Знати своїх учнів, їхній рівень знань, здібностей в цілому і кожного учня зокрема – і означає бути вчителем” (Ю. Рева).

В основі діяльності вчителя має бути стриманість і терплячість. Давня педагогічна істина гласить: першочергове значення для виконання педагогами їхньої ролі має озброєння сучасними науковими знаннями, потрібними для реалізації конкретизованих завдань виховання учнів певного класу, школи. Наприклад, якщо перед педагогами поставлено мету – згуртування учнівського класу, то її досягнення неможливе без застосування того, що рекомендує сучасна наука з цієї проблеми. Не можна розв’язати завдання відродження національної свідомості учня, не вивчивши всього того, що нагромаджено педагогічною наукою, передовою практикою цього питання.

У зв’язку з цим доцільно зосередити увагу педагогів на усвідомленні наукових основ у реалізації конкретних завдань, спланувати методичну роботу в школі і самоосвіту вчителів таким чином, щоб забезпечити їх необхідними знаннями.

Ми вже наголошували, що вирішальне значення для функціонування виховної системи в школі має характер взаємин учителів та учнів. Гуманізація цих взаємин може розвиватися за такими головними напрямками:

- створення глибокої духовної єдності у взаєминах учителя й учня як особистості з особистістю; розширення сфери неформального спілкування, побудованого на взаємній повазі, розумінні смислу слів і дій одне одного;

- об’єктивність і справедливість у діях педагогів, підвищення їхньої оцінної культури, насамперед у здійсненні моральної оцінки вчинків учнів;

- дійсний, а не показовий інтерес до особистості учня, до дитячих проблем, повага до їхнього бачення світу, до їхніх оригінальних думок і уяви;

- єдність поваги і вимогливості у спілкуванні з учнями, без таких крайнощів, як панібратство і компліментарність або гіпертрофія вимог і заборон;

- посилення діалогічного характеру спілкування з учнями, який передбачає дискусію з моральних проблем замість одностороннього впливу, перенесення у вихованні акценту на

взаємини, що складаються між вихователями і вихованцями, зумовленість педагогічних дій характером цих взаємин.

Резюме. Сучасний вчитель повинен володіти основними функціями навчання: освітньою, виховною і розвивальною.

Освітня функція передбачає засвоєння знань, формування спеціальних і загальних умінь та навичок. Основними вимогами до знань виступають: повнота, систематичність, усвідомленість, дієвість.

Виховна функція – це формування світогляду, моральних, трудових, естетичних уявлень, поглядів, переконань в умовах навчання.

Розвивальна функція – це творіння особистості, розвиток її пізнавальної, емоційно-вольової сфери.

Кожен навчальний предмет має свою мету, зміст, принципи, методи і результат. Зміст навчального предмету визначається навчальним планом, державними навчальними програмами та підручниками з даного предмету. У викладанні предмету вчитель дотримується принципів навчання, представлених у дидактиці, та типової структури процесу засвоєння знань (сприймання, розуміння, узагальнення, закріплення і застосування). Ефект засвоєння знань залежить від мотивів учіння, рівня розвитку емоційної сфери учня, його самосвідомості та активності.

1. Бондар Л. Удосконалення системи розвивального навчання в школі // *Завуч*, – 2002, – № 2, січень, ст. 9.

2. Вайнтриб М. Нове в розвиваючому навчанні // *Шлях освіти*, 1999, березень, ст. 33 – 34.

3. Гонтаровська Н. Б. Розвиток особистості в психолого педагогічному контексті // *Педагогіка і психологія* 1 (46) 05. К.: Педагогічна преса – ст. 33 – 41.

4. Даниленко Л. Розвивальне навчання в системі педагогічних інновацій // *Завуч*, – 2001 – № 20 – 21, – ст. 5 – 6.

5. Дусаविцький О. Розвивальне навчання в дзеркалі шкільної практики // *Завуч*, – 2002, – № 2, ст. 7 – 9.

6. Красовицький М. Особистісно-зорієнтована виховна система // *Завуч*, – 2002, № 6 (120), лютий, ст. 1 – 8.

7. *Обучение и развитие / под ред. Л. В. Занкова – М.: педагогіка*, – 1975 – ст. 440.

8. Паламарчук В. Ф., Даниленко Л. І. *Навчаючи розвивати і виховувати. Науково-методичний посібник К.: Логос*, – 2003 – ст. 78.

9. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти // *Рідна школа* – 2005, № 1 – 4, квітень, – ст. 65 – 70.

10. Тищенко С. П. *Психологічна компетентність педагога як складова професійного успіху // Педагогіка і психологія* – 2001, № 3 – 4, – ст. 81 – 89.